

ПРАВОЗАКОННІСТЬ ЯК ЯДРО ІСНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Організація суспільного життя в державі неможлива без існування чинного законодавства, яке фактично є регулятором наявних суспільних відносин. Таким чином, видаються відповідні закони, нормативно-правові акти та супровідні постанови, щоб підтримувати режим саме «правової держави». Закон як основний важіль до упорядкування відносин в суспільстві, балансує на основних принципах, закріплених в чинних законах, кодексах тощо. Одним з таких принципів або так званих «засад» відповідно є «принцип законності», який міститься у всіх процесуальних законах, проте й досі не віднайшов місця в Конституції України. В академічному тлумачному словнику міститься розгорнуте пояснення даного терміну, що характеризується як «неухильне додержання закону» [1], що в свою чергу породжує питання: «Якого саме закону? Чи є цей закон правомірним? Чи відповідає він засадам правової держави?».

Таким чином, наше законодавство потребувало нормативного удосконалення, яке безпосередньо надало прецедентне право Європейського суду з прав людини. Оскільки з інкорпорацією принципу верховенства права, з'явився зовсім новий термін «правозаконність», який вмістив в себе набагато більше, аніж принцип законності. «Правозаконність» не закріплене в чинних законах та нормативно-правових актах, адже це не є принцип, це є вимога до неухильного дотримання і виконання положень тільки *правових* законів [2, с. 5]. Звідси слідує, що це верховенство чинного законодавства, що виключає виконання неправомірних довільних розпоряджень наданих представниками влади, або будь-ким. Тобто, мається на увазі повне викорінення подвійного тлумачення та акцентуація на феномені права, не лише як сукупності тих чи інших норм, а безпосередньо як інструменту до організації суспільного життя самої держави, що обумовлено його правовою природою, яка виражає основні природні права людини.

Основна сутність правозаконності виражається в «гармонії права і закону». Головним принципом правозаконності є обмеження ролі держави: межами державного втручання якого виступають права особи [2, с. 6]. Дана гармонія характеризується не підкоренням одного терміну іншому, а в їх безперервній взаємодії як частини та цілого. Право як головним чином сукупність норм, неможлива без їх письмового закріплення в кодифікованих актах: законах чи кодексах. А закон в свою чергу не може існувати в суспільстві, яке за своєю природою є «диким» та не підкореним нормам.

Правозаконність як вимога до неухильного дотримання правових законів не містить в собі лише побажань робити так, а не інакше, але й передбачає реальне використання громадянами їх суб'єктивних прав, належне застосування прав для виключення сваволі в діяльності органів публічної адміністрації та посадових осіб. Таким чином, можна стверджувати, що це є пошук більш високих стандартів справедливості та людяності, яке в свою чергу вимагає відмови від винятково карального характеру відповіді держави на правопорушення [2, с. 6]. Звідси слідує, що концепція право законності передбачає відновлення того правосуддя, яке забезпечує дотримання природних та позитивних прав людини.

Між іншим, концепція правозаконності міститься в головних його ознаках. Першою з яких є, забезпечення загальнообов'язкового права [2, с. 6]. Чинний правовий закон, що панує в суспільстві має основне значення для конструкції правозаконності. Таким чином, до уваги беремо вислів Цицерона, в якому він зауважив: «Закон не може панувати не по праву, тим більше всупереч праву» [3, с. 34]. Звідси слідує, що закон, який не є правовим за своєю суттю та змістом, тобто таким, що не містить засад справедливості та дотримання прав людини, стає засобом до деспотизму та надмірного зловживання правом вимоги від громадян. Тобто, загальнообов'язковість права може визначатися лише його характерним змістом, а не державним примусом у якій воно знайшло «позитивне» вираження.

Другою ознакою правозаконності є вимога вираження в позитивно-му законодавстві ідеї права [2, с. 6]. Проте, мається на увазі, що такі ідеї мають бути закріплені в суцільно правових законах, які виражають загальну волю всього народу та в першу чергу керуються його інтересами. Таким чином, потрібно розмежовувати «правові» та «неправові закони» у залежності наявності в них вираження «загальної волі» чи навпаки її відсутності. Тобто, правові закони не можуть виражати лише волю привілейованих людей, які займають високі пости при управлінні. Звідси витікає логічне запитання, яким чином парламент як вищий законодавчий і представницький орган, що покликаний виражати волю й інтереси всіх прошарків суспільства, керується «випадком» при виданні законів. Тобто, як в правовій державі можуть існувати правові закони вибірково, коли в одному випадку вони відображають «загальну волю» громадян, а в інших – паплюжать або знецінюють її? Досить відомими є слова Леона Дюгі, який визначив: «...закон, який є вираженням індивідуальної волі депутатів і сенаторів, не може бути обов'язковим для всього суспільства...» [4, с. 184]. Таким чином, закон має бути насамперед «правовим ідеалом», який базується на уявленнях про справедливість та рівність, дотримання основних прав людини, вираженням гуманізму та лояльності до національних меншин тощо.

Третьою ознакою правозаконності є поширення вимог правозаконності на всіх суб'єктів права [2, с. 7]. Суб'єктами права доцільно визначити осіб, які проживають на території певної держави та підкоряються її чинному законодавству. Тобто, в даний круг осіб входять, як громадя-

ни України так і громадяни інших держав та особи без громадянства загалом, оскільки законодавчі акти передбачають реалізацію прав кожної людини із вищенаведених представників. Таким чином, доцільно буде ввести поняття «суб'єктів правозаконності», що в свою чергу включає в себе поняття «суб'єкти права» [2, с. 8]. Звідси слідує, що всі члени суспільства виступають рівноправними у захисті своїх порушених прав та є гарантією існування права загалом. Між іншим, поширюючи сферу суб'єктів правозаконності на всіх без винятку членів суспільства, збільшується сама атмосфера «правовизнання» у суспільстві та розвиток правової свідомості.

Четвертою ознакою правозаконності прийнято вважати широке розуміння її об'єкта, включення в нього, крім законів, інших джерел права [2, с. 9]. В даному аспекті доцільно говорити не лише про джерела права передбачені романо-германською правовою сім'єю, але й зовсім новим для нашої держави джерелом права – «прецедентом», який панує в англо-американській правовій системі. Одним з головних таких джерел є судова практика Європейського суду з прав людини, яку Україна визнала у 1995 році ратифікувавши Конвенцію про права людини. Таким чином, даний орган виступає неупередженим в своїй діяльності, оскільки має право постановити рішення про доповнення або виключення чинних національних норм, якщо визнає їх такими, що порушують Конвенцію. Громадянин України права, якого були порушені чинним законодавством має право на розгляд справи Судом та відшкодування шкоди державою за вчинені порушення. Досить цікавим є те, що в подальшому національні суди зобов'язані керуватись даною практикою та застосовувати її під час винесення рішення. Тобто, правозаконність є вимогою до виконання не лише законів, але й прецедентів в загальному порядку.

П'ятою ознакою правозаконності пропонується вважати обґрунтування правотворчої діяльності суду [2, с. 9]. В даному аспекті коректніше говорити про правотворчу діяльність суду, яка може бути виправдана лише в тому випадку, якщо вона базується на культурі прецедентного права. В Україні як такої культури прецедентного права не існує, проте загальновизнаним фактом є те, що наша правова система є «комбінованою», оскільки судова ланка керується як законами так і рішеннями Європейського суду з прав людини і, що досить цікаво, одне без іншого не може існувати. Суд не візьме до розгляду справу, кваліфікація національного законодавства якої буде відсутня, адже для початку до аналізу береться матеріальна норма саме відповідного національного законодавства.

Отже, правозаконність принципово відрізняється від раніше нам відомого принципу «законності». Очевидним є те, що дане поняття є ширшим за своїм змістом та характеризується як так званий «ідеал», до якого в своїй діяльності прагне держава. Основними засадами при цьому виступають: чітке визначення «правового закону»; дотримання прав людини є головним критерієм правопорядку в державі; гарантії реального, а не ілюзорного, у тому числі судового захисту від неправо-

вих законів; закріплення принципу відповідальності держави перед громадянами за допомогою нового джерела права – прецеденту. Також не менш важливим є виділення основних п'яти ознак, які тлумачать правозаконність як вимогу до панування справедливості в правовій державі. Характерні змістовні ознаки не просто надають дефініцію поняття, а знаходять реальне втілення в суспільному житті та є гарантією існування правозаконності та сприяють її подальшому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/zakonnistj> (дата звернення: 07. 01. 2021).
2. Мосьондз С. О. Феномен правозаконності як сучасна теоретико-правова модель. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 19. С. 4–10
3. Утченко С. П. Аристотель и его время. Москва : СПб., 1972. 274 с.
4. Дюгі Л. Соціальне право. Індивідуальне право. Перетворення держави. Москва : СПб., 1984. 295 с.

Ключові слова: право законність, правовий ідеал, правова система, джерела права, закон.

Key words: law legality, legal ideal, legal system, sources of law, law.

КОШЛЯК НАТАЛІЯ ЕДУАРДІВНА

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
аспірант кафедри загальноправових дисциплін*

ВИДИ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Інститути громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є об'єктом наукових досліджень в межах різних галузевих правових наук. Але проблематика забезпечення громадянським суспільством прав і свобод внутрішньо переміщених осіб на професійному науковому рівні потребує більшої уваги, про що свідчить і незначна кількість праць на цю тему, зокрема з теорії права. Разом із тим велика кількість робіт на цю тему не є гарантуванням ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та являє переважно наукову цінність як теоретичні знання з приводу конкретного соціально-правового явища. Більш вірним підходом в цьому плані буде визначення різних методологічних установок, які так чи інакше співвідносяться між собою, для того, щоб окреслити законодавчі перспективи впровадження елементів грома-